

Η Διδασκαλία της Λογοτεχνίας στο Λύκειο

Ο ερμηνευτικός
διάλογος, τα
δίκτυα κειμένων,
το ερμηνευτικό
σχόλιο και η
αξιολόγησή του

Α. Γεωργιάδου -Κ. Δεμερτζή- Μ. Δουζίνα

Περιλαμβάνει:

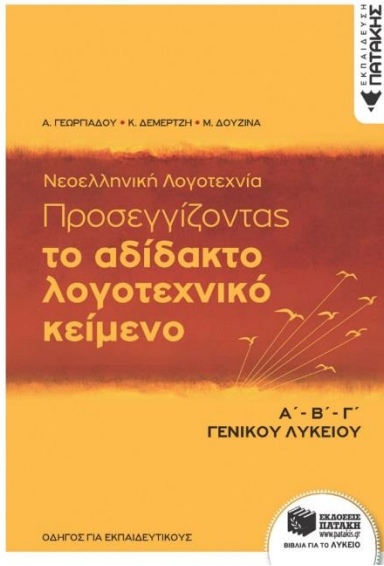
Μέρος Α:

Εισαγωγή με τα βασικά στοιχεία σε σχέση με:

- ★ το θεωρητικό υπόβαθρο της διδασκαλίας (οι αναγνωστικές θεωρίες)
- ★ τη μεθοδολογία της διδασκαλίας (ερμηνευτικός διάλογος)
- ★ τη σημασία και διδακτική διαχείριση των λογοτεχνικών κειμένων μέσα από «δίκτυα κειμένων» και
- ★ βασικά γνωστικά στοιχεία για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας (αφηγηματικές τεχνικές, σημαντικοί λογοτεχνικοί όροι κ.ά.)

Μέρος Β: Προσέγγιση με βάση τον ερμηνευτικό διάλογο 14 αντιπροσωπευτικών αδίδακτων λογοτεχνικών κειμένων

Μέρος Γ: Δειγματική επεξεργασία 3 Δικτύων με βάση αντίστοιχα λογοτεχνικά μοτίβα («Καθρέφτης», «Τείχη», «Σιωπή»)

Α. Ερμηνευτικός Διάλογος

Σύμφωνα με το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών (2019)
η προσέγγιση του λογοτεχνικού κειμένου διενεργείται μέσω της
ανάγνωσης και του ερμηνευτικού διαλόγου

Ανάγνωση

Ορίζεται ως **πολλαπλή, ερμηνευτική** (όχι κλειστή ανασκαφή κρυμμένων νοημάτων), **επικαιροποιημένη** (οι μαθητές διαλέγονται με τα κείμενα μέσα από τους δικούς τους προϋδεασμούς, συνειρμούς και αναχρονισμούς) και ως **φέρουσα ηθική** (το ενδιαφέρον στρέφεται σε αυτό που «μας κάνουν» τα κείμενα και όχι στο τι είναι»)

Ερμηνευτικός διάλογος

Συνδυάζει την **ελεύθερη και τιθασευμένη προσέγγιση** των λογοτεχνικών κειμένων, βοηθά τον/την εκπαιδευτικό να υποκινήσει τον διάλογο, ώστε να αποκαλυφθούν τα νοήματα και οι αξίες των κειμένων και να πετύχει τις περισσότερες **δυνατές μετατοπίσεις** των μαθητών από τις αρχικές τους απόψεις

Στόχοι

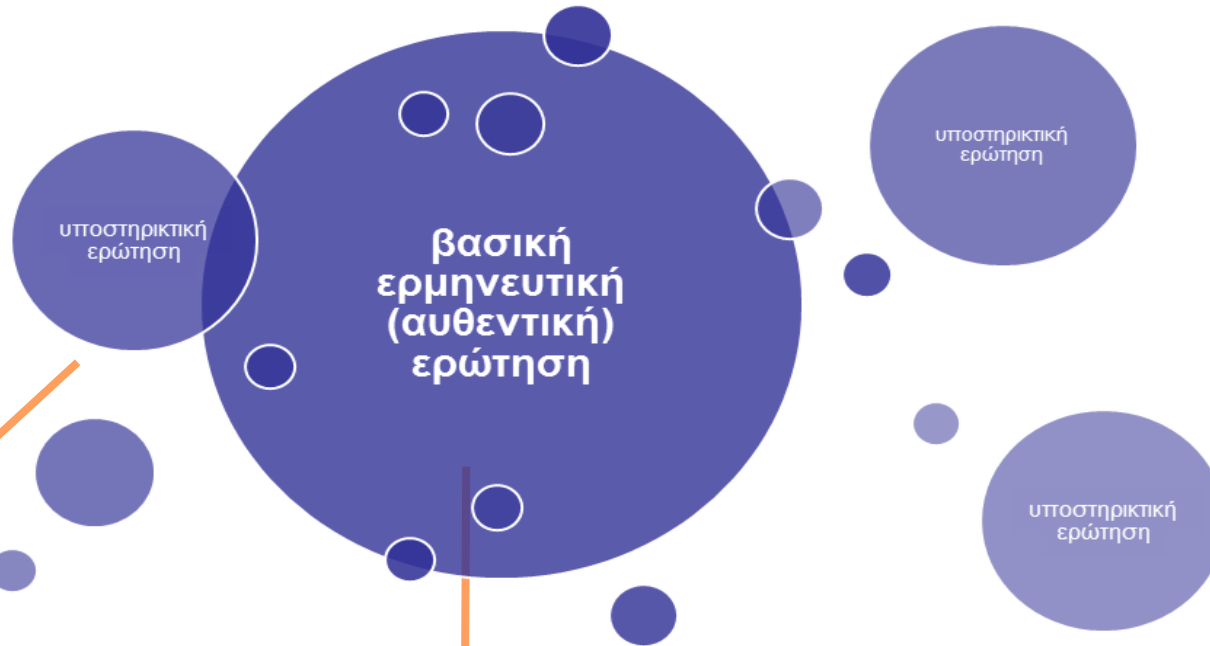

Η καλλιέργεια στους μαθητές της δεξιότητας της ανάγνωσης και της ερμηνείας μέσα από την αλληλεπίδραση με τους συμμαθητές και με τον/την εκπαιδευτικό

Η ανάδυση της υποκειμενικότητας των μαθητών και όχι της «σωστής» ερμηνείας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι απουσιάζει η αναζήτηση της ορθότητας

Συστάδες ερωτήσεων

Ανάπτυξη γύρω από τη βασική ερώτηση μίας συστάδας υποστηρικτικών/βοηθητικών ερμηνευτικών ερωτήσεων

Διατύπωση από τον/την εκπαιδευτικό μιας βασικής/αυθεντικής ερώτησης : οι ερωτήσεις προτείνεται να είναι ερμηνευτικές, να αντέχουν δηλαδή πολλαπλές απαντήσεις με πολλαπλή τεκμηρίωση.

Σε τι διαφέρει ο ερμηνευτικός διάλογος από τον «παραδοσιακό»

- τελεί υπό την επιρροή των **αναγνωστικών θεωριών** και τη διδακτική ενσωμάτωσή τους, που ενθαρρύνουν πιο ελεύθερα και ανοιχτά διαλογικά σχήματα
- αποτελεί ένα είδος **αυθεντικού διαλόγου** (και όχι ψευδο-διερεύνησης)
- ζητεί την απάρνηση των αυτοματοποιημένων διδακτικών αντανακλαστικών: ο/η εκπαιδευτικός λειτουργεί **ως μεσάζων και διαιτητής του διαλόγου** και όχι ως θεματοφύλακας και υποβολέας της σωστής ερμηνείας
- απαιτεί **επιδέξιους χειρισμούς** από τον/την εκπαιδευτικό

Στον ερμηνευτικό διάλογο ενσωματώνονται συστατικά της διαλογικής (εποικοδομιστικής) διδασκαλίας

Η διαλογική διδασκαλία

- ❑ αποδίδει **ίση σημασία** στην ποιότητα της ομιλίας του/της εκπαιδευτικού και σε αυτήν των μαθητών και απορρίπτει την πεποίθηση ότι υπάρχουν ιδανικοί τρόποι διεξαγωγής της συζήτησης
- ❑ υποστηρίζει την ανάγκη ο/η εκπαιδευτικός να αναπτύξει το δικό του **ρεπερτόριο διαλογικών στρατηγικών**, ανάλογα με τη μοναδικότητα της τάξης του και τις εκάστοτε συνθήκες.
- ❑ είναι **σωρευτική** διαδικασία, καθώς ο/η εκπαιδευτικός και οι μαθητές οικοδομούν αμοιβαία και συνυπεύθυνα τη γνώση. Οι απαντήσεις/ανταποκρίσεις των μαθητών αξιοποιούνται ως συζητητικά οικοδομικά υλικά

Στη διαλογική διδασκαλία υπερισχύουν:

- α) οι **αυθεντικές ερωτήσεις**, αυτές που στοχεύουν στην αποκάλυψη της στάσης/ άποψης του μαθητή
- β) οι ερωτήσεις που αξιοποιούν τις μαθητικές ανταποκρίσεις
- γ) οι **μαθητικές ερωτήσεις**, που είναι σχεδόν πάντα αυθεντικές.

Η βαρύτητα μετατοπίζεται
από αυτό που ρωτά ο/η εκπαιδευτικός
σε αυτό που απαντά ο μαθητής
και στο πώς το χειρίζεται ο/η εκπαιδευτικός

Ρόλος εκπαιδευτικού

- ❑ Στήνει **διδακτικές σκαλωσιές** και **σκαλωσιές τρόπων συζήτησης** και σκέψης, τις οποίες αποσύρει, όταν αισθανθεί ότι οι μαθητές του αυτονομούνται.
- ❑ Οργανώνει τη διδασκαλία γύρω από τον **«πειθαρχημένο αυτοσχεδιασμό»**. Πίσω από τον αυτοσχεδιαστικό χαρακτήρα της διδασκαλίας ωστόσο λανθάνει ένας λεπτομερής σχεδιασμός.
- ❑ Αναζητεί τις **διδάξιμες στιγμές**, αυτές δηλαδή που προσδιορίζονται από την **αξιοποίηση της μαθητικής ανταπόκρισης και τα δημιουργικά ανοίγματα** που οδηγούν σε νέες και σημαίνουσες κατανοήσεις και σχετίζονται με το δημιουργικό δυναμικό των απροσχεδίαστων στιγμών της διδασκαλίας.

Προϋποθέσεις

- ❑ Η υιοθέτηση μιας **διαλογικής στάσης** από τον/την εκπαιδευτικό με τη δημιουργία κατάλληλου υποστηρικτικού περιβάλλοντος, το οποίο διατηρεί την ισορροπία μεταξύ ενθάρρυνσης και αποδοχής και **επιδιώκει να αποτινάξει από τον μαθητή τον φόβο του λάθους.**
- ❑ Η **επικοινωνιακή ηθική** των εκπαιδευτικών με την απουσία του ανταγωνισμού και της αγωνίας της επιβολής και της επιβράβευσης της ισχυρότερης ερμηνείας, η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης, ανοιχτότητας και αποδοχής της ποικιλομορφίας, η εμπλοκή στον διάλογο με γνήσιο ενδιαφέρον και η αποδοχή όλων των απαντήσεων χωρίς την έμμεση υποστήριξη των αρεστών στον/στην εκπαιδευτικό απαντήσεων.

Βήματα

Ερμηνευτικός Διάλογος

1^ο βήμα

προαναγνωστικές
υποθέσεις – απόδοση
της αρχικής κατανόησης
του κειμένου

4^ο βήμα

χρήση εργαλείων
επέκτασης και
εμβάθυνσης του
διαλόγου

(σχόλια, εξωκειμενικές
πληροφορίες,
παράλληλα κείμενα
κ.ά.)

2^ο βήμα

άνοιγμα του θέματος/
διατύπωση ερωτήματος
που θα κινήσει τον
διάλογο

5^ο βήμα

διαλογικοί κύκλοι

(ανάδειξη νέων
ζητημάτων κ.ά.)

3^ο βήμα

κυρίως διάλογος

6^ο βήμα

ολοκλήρωση/κλείσιμο
της διδασκαλίας –
ερμηνευτικό σχόλιο

Διδακτικό παράδειγμα

Τείχη

Χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αιδώ
μεγάλα κ' υψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη.

Και κάθομαι και απελπίζομαι τώρα εδώ.
Άλλο δεν σκέπτομαι: τον νουν μου τρώγει αυτή η τύχη.

διότι πράγματα πολλά έξω να κάμω είχαν.
Α όταν έκτιζαν τα τείχη πώς να μην προσέξω.

Αλλά δεν άκουσα ποτέ κρότον κτιστών ή ήχον.
Ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν από τον κόσμον έξω.

[Κ.Π. Καβάφης, «Τείχη», *Ποιήματα 1897-1933*,
εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2011]

1^ο Βήμα: προαναγνωστικές υποθέσεις, αρχική κατανόηση

- Έχετε ποτέ αισθανθεί εγκλωβισμένοι;
- Ποια είναι τα δικά σας τείχη; Ποιος τα χτίζει; Μπορούν να γκρεμιστούν ή να παρακαμφθούν; Θέλετε να γκρεμιστούν ή να παρακαμφθούν; Τι κάνετε γι' αυτό;
- Ποιο υποψιάζεστε ότι θα είναι το θέμα του ποιήματος «Τείχη» που θα διαβάσουμε σε λίγο;
- Διαβάστε σιωπηρά το ποίημα. Σε ένα χαρτί σημειώστε τις σημαντικές ερωτήσεις που σας γεννά. Μπορείτε πάνω στο ποίημα να σημειώσετε ό,τι νομίζετε (να κυκλώσετε λέξεις, να υπογραμμίσετε, να σχολιάσετε).

2ο Βήμα: άνοιγμα του θέματος

- Πριν μοιραστούμε τις ερωτήσεις, θα ήθελα να μου πείτε πώς αισθανθήκατε διαβάζοντας το ποίημα αυτό. Να αιτιολογήσετε το συναίσθημά σας.
- Ποια είναι τα ζητήματα που θα θέλατε να συζητήσουμε με αφορμή το ποίημα;
- Τι τράβηξε την προσοχή σας; Τι σας έκανε εντύπωση;
- Ποιο είναι, κατά τη γνώμη σας, το θέμα του ποιήματος; Υπάρχει κάποιος που το κατάλαβε διαφορετικά;

3^ο Βήμα (κυρίως διάλογος)

- Ποιοι μπορεί να έχτισαν τα τείχη; Γιατί δεν αναφέρονται; Τι άνθρωποι μπορεί να είναι; Πώς χαρακτηρίζονται;
- Ποιος μιλά; Σε τι πρόσωπο; Τι αίσθηση μας δημιουργεί αυτό;
- Το «εγώ» του ποιήματος αντιλήφθηκε το χτίσιμο των τειχών; Πώς το καταλάβατε αυτό; Γιατί δεν «τους» άκουσε όταν έχτιζαν τα τείχη;
- Ποιος φταίει τελικά γι' αυτόν τον εγκλεισμό; Ποιος κατηγορείται;
- Στην αγγλική του μετάφραση ο τίτλος του ποιήματος είναι, αρχικά, «My Walls». Πώς είναι δυνατόν αυτό να επηρεάσει την άποψή σας για το ποιος μπορεί να έχτισε αυτά τα τείχη;

4^ο & 5^ο βήμα: επέκταση διαλόγου διαλογικοί κύκλοι

- ❑ Ένα χαρακτηριστικό της ποίησης του Καβάφη είναι η ειρωνεία. Η ποίησή του χαρακτηρίστηκε ως ειρωνική ποίηση. Πώς καταλαβαίνετε τον όρο «ειρωνεία»; Δώστε ένα παράδειγμα.
  - Υπάρχει ειρωνεία στο ποίημα; Γιατί;
- ❑ Διαβάστε προσεκτικά το ποίημα: θα το κατατάσσατε στην παραδοσιακή ή τη μοντέρνα ποίηση; Γιατί;
  - Αν σας έλεγα ότι το ποίημα γράφτηκε το 1896, αυτό θα σας βοηθούσε;
- ❑ Έχει γραφτεί για τον Κ.Π. Καβάφη ότι «το μοντερνικό δεν τον αφορά». Αλλού (στο ανώνυμο λεγόμενο «Αυτοεγκώμιο») γράφεται: «Ο Καβάφης, κατά τη γνώμη μου, είναι ποιητής υπερμοντέρνος, ποιητής των μελλουσών γενεών». Άλλη πηγή αναφέρει: «Ο Καβάφης προηγήθηκε κατά πολύ της εποχής του». Με ποια άποψη συμφωνείτε, έχοντας διαβάσει ένα μόνο ποίημα;

4° & 5° βήμα: επέκταση διαλόγου διαλογικοί κύκλοι

- ❑ Στα καβαφικά ποιήματα διακρίνονται τρεις περιοχές σκέψης: η φιλοσοφική, η ιστορική και η ηδονική. Σε ποια περιοχή θα τοποθετούσατε το παραπάνω ποίημα; Γιατί;
- ❑ Ο Καβάφης συμπεριέλαβε το εν λόγω ποίημα σε αρκετές συλλογές (ενώ δεν έκανε το ίδιο με άλλα ποιήματά του). Τι μπορεί να σημαίνει αυτό για το συγκεκριμένο ποίημα;
- ❑ Το ποίημα ανήκει στα «Αναγνωρισμένα» από τον Καβάφη ποιήματα. Τι μπορεί να σημαίνει αυτό για τον τρόπο «συμπεριφοράς» του ποιητή απέναντι στα ποιήματά του;

6^ο Βήμα: ολοκλήρωση διαλόγου

- Εντοπίσατε κάποιον στίχο που σας έκανε εντύπωση; Αιτιολογήστε την απάντησή σας αναφερόμενοι στις απόψεις, τα βιώματά σας κ.ά.
- Σας άρεσε το ποίημα αυτό; Γιατί;
- Αν βρισκόσασταν εσείς περικυκλωμένοι από τείχη, πώς θα αντιδρούσατε; Θα επιτρέπατε τον εγκλεισμό σας; Θα τον αντιλαμβανόσασταν εγκαίρως;
- Τι πιστεύετε ότι λειτουργεί ως τείχος για τον σύγχρονο άνθρωπο;
- Ποιος/ποια θέλει να κάνει μία ανακεφαλαίωση των αξόνων της κουβέντας;
- Διαβάστε μεγαλόφωνα το ποίημα. «Ακούσατε» την ομοιοκαταληξία του ποιήματος; Πώς την κρίνετε;

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ✚ Απαντήστε στο ποίημα του Κ.Π. Καβάφη με ένα δικό σας κείμενο (ποιητικό ή πεζό), στο οποίο θα παρουσιάσετε τη γνώμη σας.
- ✚ Εντοπίστε έναν στίχο του ποιήματος που σας έκανε εντύπωση και συζητήστε τον σε ένα κείμενο πεζό ή ποιητικό. Εκφραστείτε ελεύθερα.
- ✚ Σε ένα σύντομο κείμενο γράψτε τις σκέψεις σας, συσχετίζοντας το ποίημα του Κ.Π. Καβάφη και τον πίνακα του Αλέξανδρου Ίσαρη με τίτλο «Η μοναξιά του ποιητή».

B. Δίκτυα Κειμένων

Δίκτυα Κειμένων

Συνεξέταση κειμένων

η οποία μπορεί να κλιμακώνεται

από μια ομάδα σύντομων κείμενων

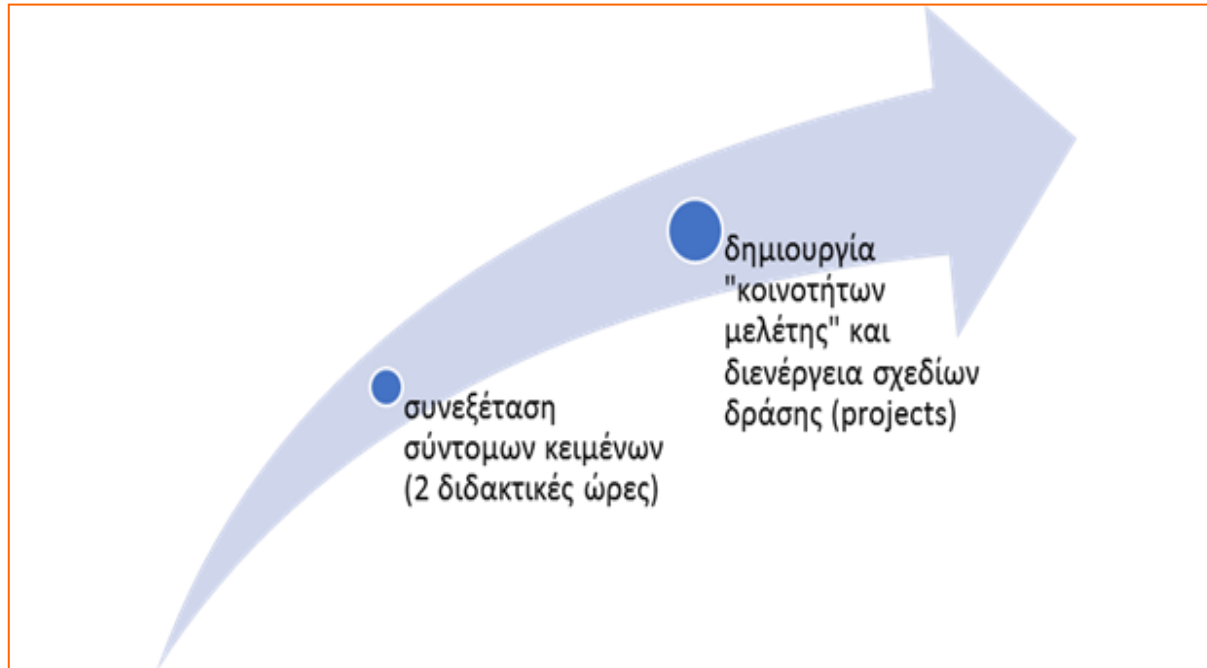
διάρκειας δύο διδακτικών ωρών

μέχρι τη δημιουργία “κοινοτήτων μελέτης”

και

τη διενέργεια σχεδίων δράσης (projects)».

Δίκτυα Κειμένων

Η διαβάθμιση εναπόκειται στις προθέσεις/στόχους του διδάσκοντος, χωρίς να παραγκωνίζονται και οι επιθυμίες των μαθητών.

Κριτήρια επιλογής κειμένων

Επιλέγουμε κείμενα τα οποία

- ❖ έχουν τη δυνατότητα ανάδειξης ερωτημάτων / θεμάτων
- ❖ βρίσκονται κοντά στα ενδιαφέροντα και τα βιώματα των μαθητών
- ❖ είναι δυνητικά επικαιροποιήσιμα
- ❖ μπορούν να λειτουργήσουν ερεθιστικά - ενδεχομένως και λόγω του «ανατρεπτικού» χαρακτήρα τους- για τη σκέψη και τον προβληματισμό των παιδιών

Κριτήρια επιλογής κειμένων

Επιλέγουμε κείμενα

- ❖ Ισοδύναμα, που συνομιλούν μεταξύ τους ως προς ένα κοινό θέμα/ερώτημα και δίνουν διαφορετικές απαντήσεις. Στόχος μας είναι

Οι φωνές των συνομιλούντων κειμένων να διασταυρωθούν με τις φωνές των συνομιλούντων μαθητών/τριών.

Κριτήρια επιλογής κειμένων

Δεν επιλέγουμε κείμενα με βάση θέματα της πραγματικότητας (π.χ. προσφυγιά, σχέσεις στην οικογένεια, εργασία κ.ά.), τα οποία θα μπορούσαν να μετατρέψουν τη λογοτεχνία σε κοινωνιολογία ή ψυχολογία.

«το αντικείμενο της λογοτεχνίας δεν είναι ο άνθρωπος ή ο κόσμος· είναι η ανθρώπινη κατάσταση, “η σχέση του ανθρώπου με τον κόσμο ως εμπειρία”, όπως αυτή διαθλάται μέσα από την υπαινικτική και αμφίσημη λογοτεχνική γλώσσα· είναι, δηλαδή, η λογοτεχνική αναπαράσταση της ανθρώπινης κατάστασης»
(ΠΣ 2019:14).

Κριτήρια επιλογής κειμένων

- ❖ **Δεν επιλέγουμε** κείμενα για να λειτουργήσουν ως δορυφόροι του πρώτου κειμένου, όπως τα παράλληλα κείμενα που έχουν στόχο να το διαφωτίσουν μέσα από την αναζήτηση αναλογιών ή διαφορών
- ❖ **Δεν αντλούμε** κείμενα μόνο από τον σχολικό λογοτεχνικό κανόνα, γιατί πρόκειται για κείμενα χρονικά απομακρυσμένα από την ηλικία των μαθητών.
- ❖ **Δεν περιοριζόμαστε** σε κείμενα μιας γενιάς ή ενός ρεύματος ή ενός είδους ή, πολύ περισσότερο, ενός συγγραφέα

Το λογοτεχνικό μοτίβο

**Ένα από τα κριτήρια συσσωμάτωσης
των κειμένων**

Τι είναι το λογοτεχνικό μοτίβο

Ένας ευδιάκριτος και επαναλαμβανόμενος θεματικός τύπος ο οποίος «σταδιακά και μέσα από την πολύχρονη χρήση του, παγιώνεται σε μια σταθερή και στερεότυπη μορφή»

(Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων,
2000: 119-120).

Σε τι διαφοροποιείται το λογοτεχνικό μοτίβο από το θέμα

Είναι μια μικρή μόνο δομική ενότητα του αφηγηματικού υλικού, ένα υπο-θέμα, που δεν συγκροτεί από μόνο του πλοκή.

Εμπεριέχει, ωστόσο, στοιχεία που προϋποθέτουν την πλοκή, συχνά μάλιστα **λειτουργεί ως η κινητήρια δύναμη που πυροδοτεί τη δράση.**

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Μοτίβο του θυμού του Αχιλλέα [αιτία έναρξης της Ιλιάδας]

Μοτίβο του νόστου [υποκινεί τις περιπέτειες του Οδυσσέα]

Πώς λειτουργούν τα λογοτεχνικά μοτίβα

Μένουν σταθερά ή αποκρυσταλλώνονται διαφορετικά σε διαφορετικά κειμενικά περιβάλλοντα ή εξελίσσονται στον χρόνο, «αποκαλύπτοντας μετατοπίσεις οπτικών και αναδεικνύοντας την ιστορικότητα θεμάτων και οπτικών» (ΠΣ 2019:17)

Παράδειγμα

Το μοτίβο του νόστου διαφορετικά αποκρυσταλλώνεται στην Ομηρική Οδύσσεια, διαφορετικά στη δημοτική μας ποίηση, διαφορετικά στη νεότερη ελληνική ποίηση, ανάλογα με την προσωπική οπτική κάθε ποιητή.

Ενδεικτικά το ΠΣ προτείνει τρία μοτίβα συνάρθρωσης κειμένων: τα «τείχη», ο «καθρέφτης» και αρχαιόθεμα ποιήματα.

Η σιωπή ως λόγος ... ή λόγος αλλιώς

**Ενδεικτικό παράδειγμα
Δικτύου Κειμένων**

**Η σιωπή
ως λόγος ...
ή
λόγος αλλιώς**

Εστίαση στην «**εύγλωττη**»
σιωπή, όταν αυτή
εκδηλώνεται

- είτε ως υπεύθυνα
επιλογή
- είτε ως καταφύγιο ή
παραίτηση
- είτε ως αντιπαράθεση
στον λόγο και στην
ανεπάρκειά του να
απαντήσει στα
βαθύτερα ερωτήματα
του ανθρώπου.

Γιατί ένα Δίκτυο για τη «σιωπή»;

- ❖ Κάθε άνθρωπος έχει νιώσει την ανάγκη για απομόνωση, για μια σιωπηρή συνομιλία με τον εαυτό του.
- ❖ Ιδιαίτερα στην περίοδο της εφηβείας, είναι γνωστές οι συχνές «σιωπές» των εφήβων, δηλωτικές εσωτερικών ανακατατάξεων και αναμοχλεύσεων ως προς τις αξίες, τις επιλογές και τις προτεραιότητες που θέτουν για τη ζωή τους. Επομένως, οι λογοτεχνικές αναπαραστάσεις αυτών των καταστάσεων μπορούν να ανοίξουν έναν γόνιμο διάλογο με τους/τις μαθητές/τριες.

Κριτήρια επιλογής κειμένων του Δικτύου

- Ειδολογική και υφολογική ποικιλία (διηγήματα, ποιήματα, απόσπασμα θεατρικού έργου, ελληνικά και μεταφρασμένα, κυρίως σύγχρονα)
- Δυνατότητα πρόκλησης του ενδιαφέροντος των μαθητών/ριών, ώστε να μπουν κι εκείνοι/ες στον διάλογο με τις δικές τους αναπαραστάσεις, τα δικά τους ερωτήματα και απαντήσεις.

Ενδεικτικά ερωτήματα που μπορεί να προκύψουν από τα συγκεκριμένα κείμενα

- + Γιατί κάποιος σιωπάζει;
- + Συνειδητά επιλέγει τη σιωπή ή του επιβάλλεται;
- + Πότε η σιωπή είναι συμβιβασμός;
- + Τι μπορεί να δηλώνει η σιωπή;
- + Είναι η σιωπή αδράνεια;
- + Μπορεί η σιωπή να είναι ισότιμη με την ομιλία; Ή να έχει περισσότερο βαρύνουσα σημασία;
- + Υπάρχουν πράγματα που δεν μπορούν να ειπωθούν;
- + Μπορεί η τέχνη ν' αποδώσει τη σιωπή;
- + Υπάρχουν εύγλωττες σιωπές;
- + Γιατί σπάει κάποιος τη σιωπή;
- + Πότε δεν χρειάζεται κανείς να μιλήσει;

Οργάνωση διδακτικής ενότητας

3 αναγνωστικοί κύκλοι

1^{ος} κύκλος

Η σιωπή ως ποιητικός λόγος

- «Η σιωπή των Σειρήνων» [Φραντς Κάφκα]

αλληγορία που διερευνά την αδυναμία του λόγου να εκφράσει την ουσία της ποίησης

- Δυο άτιτλα ποιήματα [Αργύρης Χιόνης]

η αγωνία του λογοτέχνη να εξηγήσει το άρρητο της ποίησης

- «Χάρτινα» [Γιάννης Ρίτσος]

ο αγώνας του αναγνώστη να αποκρυπτογραφήσει την ποίηση.

2^{ος} κύκλος

Η σιωπή ως λόγος κοινωνικός

➤ «Εικόνα» [Νίκος Καρούζος]

η σιωπή εκφράζει την απόγνωση του άνεργου ανθρώπου

➤ «Βασιλιάς Ληρ» [Σαίξπηρ]

η σιωπή ορθώνεται τολμηρά απέναντι στην κενότητα του λόγου

➤ «Ένας αριθμός» [Άντον Τσέχωφ]

η σιωπή υποδηλώνει την παθητικότητα του ατόμου μπροστά στην εργασιακή ανασφάλεια

3^{ος} κύκλος

Η σιωπή ως λόγος πολιτικός

- «Η σιωπή που ακολουθεί» [Βύρων Λεοντάρης]

η σιωπή ως διαδικασία αξιολόγησης των αγώνων που προηγήθηκαν

- «Επιτύμβιον» [Μανόλης Αναγνωστάκης]

η σιωπή ως συνειδητή επιλογή που υπαγορεύεται από την πολιτική συνείδηση του ποιητή

- «Μέτρα κατά της βίας» [Μπέλτολτ Μπρεχτ]

η σιωπή ως στάση ζωής του καταπιεσμένου για να υποσκάψει τη θέση του εξουσιαστή

Σημείωση

- ✓ Τα λογοτεχνικά κείμενα που προτείνονται μπορούν να αξιοποιηθούν και ως «αυτόνομα» κείμενα
- ✓ Η τριμερής κατάταξη και οι ερωτήσεις που παρουσιάζονται είναι ενδεικτικές. Ο/η εκπαιδευτικός μπορεί ν' ακολουθήσει τη δική του πορεία. Ο σχεδιασμός, η ροή της συζήτησης και τα κείμενα που θα επιλεγούν εξαρτώνται άμεσα από τα ερωτήματα που θα προκύψουν κατά τη διάρκεια του ερμηνευτικού διαλόγου.

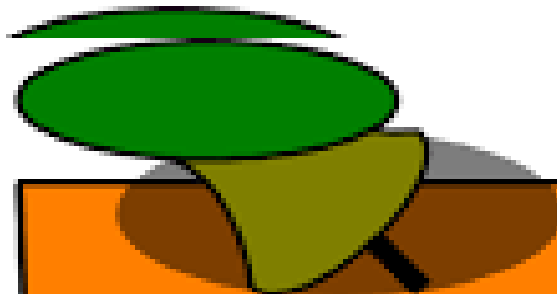
Γ. Ερμηνευτικό σχόλιο

Τι είναι το ερμηνευτικό σχόλιο

- Αποτελεί σχόλιο, περιορισμένης έκτασης (100-200 λέξεις), που περιλαμβάνει την ανάπτυξη του βασικού, για τους/τις μαθητές/τριες, ερωτήματος/θέματος του κειμένου και την ανταπόκρισή τους σε αυτό.

Σημείωση 1η

Δεν υπάρχει ένα και μοναδικό θέμα αλλά αυτό που προκρίνει ο εκάστοτε αναγνώστης ανάλογα με την προσωπική του πρόσληψη.

Σημείωση 2η

Το θέμα / ερώτημα που προκρίνεται θα πρέπει να τεκμηριώνεται από τις συγγραφικές επιλογές, από κειμενικούς δείκτες.

Κειμενικοί δείκτες

Στοιχεία περιεχομένου	Μορφικά στοιχεία	Στοιχεία συγκείμενου
<p>Τίτλος, χαρακτήρες, συγκρούσεις, αξίες, ιδέες, αντιλήψεις, συμπεριφορές, Σκοποί, Στάσεις, κοινωνικο-πολιτισμικές συνθήκες, σχέσεις, διακειμενικές αναφορές κ.ά.</p>	<p>Οι γλωσσικές /λεξιλογικές επιλογές (λεξιλόγιο, στίξη, γραμματικοί χρόνοι, εγκλίσεις, ρηματικά πρόσωπα, ονοματοποίηση, σχήματα λόγου, σύνταξη κ.α.), το λογοτεχνικό είδος, οι αφηγηματικές τεχνικές, οι εικόνες, στιχουργική, θεατρικά στοιχεία κ.ά.</p>	<p>Ο χώρος, ο χρόνος, οι ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες, αξίες, αντιλήψεις κ.ά</p>

Ενδεικτική πορεία για τη συγγραφή του ερμηνευτικού σχολίου

- ✓ Ο μαθητής **εντοπίζει** ποιο είναι, κατά τη γνώμη του/της, το **θέμα** του κειμένου.
- ✓ **Καταγράφει** το/τα **ερώτημα/τα ερωτήματα** που απορρέει/-ουν από τον τρόπο που χειρίζεται ο/η συγγραφέας το θέμα του/της.
- ✓ **Αξιολογεί** ποιο από τα ερωτήματα παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον.
- ✓ **Γράφει** το ερμηνευτικό σχόλιο
- ✓ **Τεκμηριώνει** με αναφορές στο κείμενο ή σε συγκεκριμένους κειμενικούς δείκτες.

Η αξιολόγηση του ερμηνευτικού σχολίου

Κατανόηση & ερμηνεία

- Η εύστοχη διατύπωση του θέματος με τρόπο που να συλλαμβάνει τις βασικές ιδέες και το συναισθηματικό κλίμα του κειμένου.

Κειμενικοί δείκτες

- Η τεκμηρίωση με κατάλληλα στοιχεία περιεχομένου ή / και μορφολογικούς ή οργανωτικούς δείκτες ή στοιχεία συγκειμένου.

Οργάνωση & Γλώσσα

- Η σωστή χρήση της γλώσσας, η αλληλουχία και συνοχή, το πλούσιο λεξιλόγιο.

Αξιολόγηση του ερμηνευτικού σχολίου

Σχετικά με την **κατανόηση και την ερμηνεία** του λογοτεχνικού κειμένου αξιολογείται:

- η **σαφήνεια της διατύπωσης** του ερωτήματος/θέματος, το οποίο σχετίζεται με τον **βαθμό κατανόησης των ιδεών και του συναισθηματικού κλίματος** του κειμένου
- η **αναγνωστική ανταπόκριση** των μαθητών και μαθητριών στο ερώτημα/θέμα
- η **επαρκής τεκμηρίωση/υποστήριξη** της απάντησης με κειμενικούς δείκτες.

Αξιολόγηση του ερμηνευτικού σχολίου (15 μονάδες)

- Στη συνολική αξιολόγηση λαμβάνεται υπόψη:
  - ✓ η **συνάφεια** κειμενικών δεικτών-θέματος / ερωτήματος
  - ✓ η **αλληλουχία** και η **συνοχή** του ερμηνευτικού σχολίου, η χρήση του κατάλληλου **λεξιλογίου** και τα **γραμματικοσυντακτικά** λάθη.

Βαθμολόγηση

- Δεν υπάρχει συγκεκριμένη κατανομή μονάδων σε κάθε άξονα.
- Η βαθμολόγηση είναι οριζόντια:
13-15, 09-12, 05-08, 01-04
- ✓ Το ερμηνευτικό σχόλιο θα πρέπει να αξιολογείται συνολικά

Ενδεικτικές εκφωνήσεις

- ✓ Να διατυπώσετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο για το ποίημα/αφήγημα κ.λπ.
- ✓ Να σχολιάσετε εκείνο το θέμα, από όσα θέτει το κείμενο, που κρίνετε πιο σημαντικό.
- ✓ Ποιο είναι το ερώτημα που, κατά τη γνώμη σας, θέτει το κείμενο; Ποια είναι η απάντηση του κειμένου/ του ήρωα κ.λπ.; Ποια είναι η δική σας απάντηση;
- ✓ Να διατυπώσετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο για το ποίημα/αφήγημα κ.λπ.
- ✓ Ποιο είναι το ερώτημα που, κατά τη γνώμη σας, θέτει το κείμενο “mal du départ” του Νίκου Καββαδία; Ποια είναι η απάντηση του ποιητικού υποκειμένου σ’ αυτό; Ποια είναι η δική σας απάντηση;

Ενδεικτικές εκφωνήσεις

- ✓ «Θεσσαλονίκη, Μέρρες του 1969 μ. Χ.»: Ποιο είναι το ερώτημα που προκύπτει, κατά τη γνώμη σας, από τους στίχους 15 και 17 του ποιήματος; Αυτό το θέμα τι σημαίνει για εσάς;
- ✓ «Ένα παιδί μετράει τα άστρα»: Να παρουσιάσεις τη συναισθηματική κατάσταση του δασκάλου, όπως αυτή εμφανίζεται στο απόσπασμα. Εννοείται ότι η γνώμη σου είναι ανάγκη να στηριχθεί σε δείκτες του κειμένου.

Βύρων Λεοντάρης, «Η σιωπή που ακολουθεί»

Όχι μόνο τ' αθώα παράπονα,
που αναποδογυρίζουν με μια κλωτσιά στο στήθος,
όχι μόνο οι φωνές, που τις ξαπλώνουν στις πλατείες,
όχι μόνο οι ανύποπτοι ενθουσιασμοί.
Πιο δυνατή είναι, πióτερο βαραίνει
η σιωπή που ακολουθεί,
η σιωπή των πεισμωνμένων δρόμων, των κλειστών
παραθυριών,
η σιωπή των παιδιών μπροστά στον πρώτο σκοτωμένο,
η σιωπή μπροστά στην ξαφνική ατιμία,
η σιωπή του δάσους,
η σιωπή του αλόγου δίπλα στο ποτάμι,
η σιωπή ανάμεσα σε δυο στόματα, που δεν μπορούν
να φιληθούν,
κι εκείνη η «ενός λεπτού σιγή»,
που παρατείνεται και γιγαντώνεται
μες στις καρδιές, μες στους αιώνες,
η σιωπή που αποφασίζει
τι είναι να μείνει, τι είναι να χαθεί.

Παράδειγμα

ΘΕΜΑ Γ: Ερμηνευτικό σχόλιο

- Ποιο είναι για σας το κρίσιμο θέμα στο ποίημα; Ποιοι στίχοι σας βοηθούν να το εντοπίσετε; Το ποίημα γράφεται το 1957, λίγα χρόνια μετά τις τραυματικές εμπειρίες της Κατοχής και του Εμφυλίου. Ένας νέος τότε θα έκανε πρωτίστως μια πολιτική ανάγνωση. Βρίσκετε πως το ποίημα έχει αντίκρισμα και στην εποχή μας;

Ενδεικτική πορεία για τη συγγραφή του ερμηνευτικού σχολίου

- Σκεφτόμαστε για λίγο τον τίτλο του ποιήματος, πώς τον καταλαβαίνουμε (Η σιωπή ακολουθεί μετά από τι;)
- Τι τονίζουν άραγε (α) η τριπλή άρνηση με τους συνδέσμους «όχι μόνο» στην 1η ενότητα και (β) οι συνεχείς επαναλήψεις της λέξης «σιωπή» στη 2η ενότητα;

Ας κάνουμε μερικές υποθέσεις για τις αιτίες της σιωπής:

- Τι συνέβη και πείσμωνσαν οι δρόμοι; Τι είδαν τα παράθυρα και κλείδωσαν;
- Γιατί αντιδρούν σωπαίνοντας τα παιδιά μπροστά στον πρώτο νεκρό; Το τακτικό αριθμητικό «πρώτος» στον στίχο 8 ποιον υπαινιγμό αφήνει;
- Γιατί βουβαίνεται η φύση;
- Γιατί δεν μπορούν να φιληθούν δυο άνθρωποι; Τι τους εμποδίζει;

- Πότε τηρούμε «ενός λεπτού σιγή»; Πώς μπορεί να «παρατείνεται» και να «γιγαντώνεται μες στις καρδιές, μες στους αιώνες»;
- Τι σημαίνουν οι δυο τελευταίοι στίχοι; Γιατί είναι η σιωπή πιο σημαντική και όχι τα γεγονότα που προηγήθηκαν;

Ενδεικτική απάντηση για το ερμηνευτικό σχόλιο

Κρίσιμο θέμα θα μπορούσε να είναι η σημασία του αναστοχασμού, του απολογισμού αποφάσεων και πράξεων που δεν είχαν αίσια έκβαση, αφού περάσει ο εκκωφαντικός θόρυβος των γεγονότων. Και είναι η σιωπή που προσφέρει την κατάλληλη συνθήκη για περισυλλογή και εκτίμηση της κατάστασης.

Το θέμα αυτό αναδεικνύουν κυρίως οι δύο τελευταίοι στίχοι του ποιήματος: «η σιωπή που αποφασίζει / τι είναι να μείνει, τι είναι να χαθεί». Στους προηγούμενους στίχους έχει καταγραφεί η ηθική διάσταση της αποτυχίας των αγώνων, μέσα από τη σιωπή «των πεισμωνένων δρόμων», «των κλειστών παραθυριών», των παιδιών μπροστά στον θάνατο, των μεγάλων μπροστά στο απροσδόκητο των διαψεύσεων, των παραιτήσεων, των ματαιώσεων, «μπροστά στην ξαφνική ατιμία». Αυτή η σιωπή όμως μπορεί, τελικά, να αποδειχθεί πιο σημαντική από τα λόγια, τις φωνές, τους ενθουσιασμούς, γιατί εκεί, στα βαθύτερα δηλαδή στρώματα της συνείδησης, μπορεί να αξιολογηθεί και να αξιοποιηθεί η προηγούμενη εμπειρία. Έτσι, μπορεί να αποφασίσουν τι έχει φθαρεί και τι αξίζει, «τι είναι να μείνει, τι είναι να χαθεί». Στη σιωπή κυοφορείται πάντα το καινούριο.

Ως προς την τελευταία ερώτηση, οι μαθητές/τριες ενδεχομένως να επισημάνουν τη διαχρονική αναγκαιότητα του αναστοχασμού –ως μάθησης μέσα από την εμπειρία–, προκειμένου να εντοπίσει κανείς τα λάθη του, να αναζητήσει αίτια και να επαναπροσδιορίσει στόχους και δράση.

(206 λέξεις)

Ευχαριστούμε!

